

трех теорий развития способностей. Доведено наличие трех подходов к пониманию сущности развития умственных способностей: природный подход, подход развития и смешанный подход. Понятие компетентности рассматривается как сложный феномен, который требует специфических педагогических процедур с использованием развитых умственных способностей учеников.

Ключевые слова: умственная способность, компетентность, компетенция, природный подход, развивательный підхід, поведение ученика, теории развития умственных способностей.

Морська Л. І.

ЩО СЛІД ВЧИТЕЛЯМ РОЗВИВАТИ В УЧНІВ – КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧИ РОЗУМОВІ ЗДІБНОСТІ?

У статті досліджено поняття компетентності та розумових здібностей у їх взаємозалежності та взаємозв'язку на основі досліджень зарубіжних наукових праць. Проаналізовано підходи до дослідження поняття розумових здібностей учнів на основі відомих у психолого-педагогічній науці теорій розвитку здібностей. Доведено наявність трьох підходів до розуміння сутності розумових здібностей: природний підхід, який трактує розумові здібності як якість мозку спадкового характеру (як генетичного, так і особистісного), яка виявляється у відповідній поведінці особистості та детермінує подальший життєвий успіх особистості; підхід розвитку, відповідно до якого розумові здібності є особистісною якістю, яка досягається через особистісний досвід і навчання; змішаний підхід, який передбачає вроджений характер розумових здібностей, однак їх розвиток відбувається завдяки свідомому навчанню. Поняття компетентності розглядається як складніший від здібностей феномен, який потребує здійснення специфічних педагогічних заходів на основі розвинутих здібностей особистості учня. Водночас поняття компетентності протиставлене вужчому поняттю компетенції.

Ключові слова: розумова здібність, компетентність, компетенція, природний підхід, розвивальний підхід, поведінка учня, теорії розвитку розумових здібностей.

УДК 373.011

Рибалко Л. М.*

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

У статті схарактеризовано різні типи світогляду (екологічний, ноосферний, синергетичний тощо) та науково обґрунтовано доцільність і необхідність формування в молодого покоління еколого-еволюційного світогляду як такого, що забезпечує наявність у особистості екологічної освіченості, свідоме ставлення людини до природи і практичну участь у покращенні природокористування. Розкрито залежність гармонізації стосунків людини з природою, гармонійного розвитку людства від світогляду особистості, осердям якого є ставлення останньої до світу, у якому вона живе й діє. Доведено, що предметом світогляду є відносини людини зі світом, природою зокрема, а його інтелектуальними компонентами – знання, цінності, переконання, бажання, погляди, принципи та життєві орієнтири.

Ключові слова: світогляд, еколого-еволюційний світогляд, еколого-еволюційний підхід.

Актуальність проблеми формування світогляду молодого покоління у ВНЗ пов'язуємо з утвердженням в освіті нової екологічної парадигми, побудованої на ідеях глобального еволюціонізму, коеволуційного розвитку природи, людства та суспільства, філософії розвивальної гармонії та синергетичного пізнання. Вважаємо, що ядром нової екологічної парадигми й екологічної культури людства має стати еколого-еволюційний тип світогляду, результатом наявності якого є сформовані в особистості екологічна компетентність, екологічна свідомість і екологічне мислення.

© Рибалко Л. М.

Аналізуючи наукові праці вчених (О. Авер'янов, М. Бауер, З. Галькієва, Б. Гершунський, М. Дробноход, А. Захлебний, М. Кисельов, Н. Пустовіт) доходимо висновку, що проблема формування світогляду молодого покоління є надзвичайно актуальною в освіті. Більшість сучасних учених-педагогів (М. Бауер, Ф. Вольвач, М. Дробноход, Н. Пустовіт), філософів (М. Кисельов, Б. Майер, М. Моїсеєв, М. Попович, В. Шинкарук) розглядають її винятково в контексті основних цілей освіти та результатів навчання, пов'язуючи з освітою для сталого розвитку, проблемами глобалізації.

Світогляд – це сукупність переконань, оцінок, поглядів і принципів, які визначають найзагальніше бачення та розуміння світу й місце особистості в ньому, а також її життєві позиції, норми поведінки та діяльності [5, с. 389].

Поділяємо думку українського вченого О. Костенка, який розглядає світогляд як властивий свідомості людини спосіб «бачення» («інструментальна концепція світогляду»), декларує принцип соціального натуралізму, підносячи ідею природної цілісності світу. Дослідник пише: «Світогляд є інструментом для пізнання речей і вирішення різноманітних проблем, людина вибирає його для себе, вирішуючи так зване «основне питання світогляду», яке автор формулює так: «Яка роль волі і свідомості людини у світі, що існує за законами Природи?» [6, с. 65].

«Під впливом суспільного розвитку й наукового пізнання світогляд піднімається до рівня теоретичного розуміння світу, що спирається на усвідомлення об'єктивних закономірностей дійсності, природи зокрема», – вважає А. Хуторський [11, с. 371].

Світогляд невіддільний від потреб людини в усвідомленні її місця у світі, природі. Для індивіда весь світ виявляється поділеним на дві частини – моє «Я» й інше «неЯ», включаючи природу, суспільство, людей. Людина стверджує себе у предметному світі не тільки за допомогою мислення. Сприйняття навколишньої дійсності у формі відчуттів, уявлень, емоцій доповнюють пізнавальні процеси, сприяючи формуванню цілісного світогляду. Саме тому духовний вимір людини є таким же суттєвим, як і біологічний, природний.

Сучасною є думка В. Орлова про те, що «природа людини, її становище в безмежному світі, творча діяльність породжують у людині – у нечіткій, несвідомій чи свідомій формі – почуття залучення до безкінечно вічного, що переростає у її світогляд» [8, с. 204].

Світогляд є формою самовизнання, яку оцінюємо як систему уявлень людини про себе, світ, свої взаємини зі світом, про своє місце у світі та життєве призначення. Предметом світогляду вбачаємо відносини людини зі світом, природою зокрема, а його інтелектуальними компонентами – знання, цінності, переконання, бажання, погляди, принципи та життєві орієнтири. Вважаємо, що світогляд становить основне ядро особистості, формуючи її наміри, уподобання та ставлення людей до навколишніх та об'єктів природи, життєві цінності, виявом яких є норми поведінки та життєві позиції.

Гармонійний розвиток людства, який включає гармонізацію його стосунків із природою, залежить від світогляду особистості, осердям якого є ставлення останньої до світу, у якому вона живе й діє.

Мета статті – з'ясувати, який тип світогляду молодого покоління забезпечить соціоприродний перехід до сталого розвитку, що полягає не лише в стабільності існування людства, а й у подальшій еволюції всієї природи; запобігає виникненню екологічних криз і проблем, уникає порушень стабільності біосфери тощо.

Аналіз наукової педагогічної та філософської літератури засвідчує, що деякі вчені (С. Гончаренко, М. Кузьмін, Л. Сморг) використовують термін «науковий світогляд», розуміючи останній як усвідомлення людиною світу шляхом отримання істинних наукових знань, відкриття об'єктивних законів світу і передбачення тенденцій його розвитку [5; 7; 10], тоді як навчальними дисциплінами з провідним компонентом «наукові знання» є дисципліни природничого циклу (біологія, хімія, фізика, астрономія, географія).

Світогляд інтегрує знання про природу й усвідомлення особистістю власної ролі та місця у ній у цілісну картину світу, яка визначає життєву позицію людини, спосіб її ставлення до дійсності. Але ж світогляд не може бути результатом лише наукового пізнання світу, він включає і життєвий досвід людини, соціальні умови розвитку суспільства і традиції народу. Наукова інформація, безумовно, впливає на формування в особистості наукової картини світу, проте не вичерпує всіх проблем розвитку світогляду, адже, як переконливо доводить С. Гончаренко, «Не можна ототожнювати наукову картину світу зі світоглядом, що, власне, є методологічним інструментом її побудови» [5, с. 24-25]. Формуючи світогляд, кожна людина, як говорить давньоіндійська мудрість, послідовно реалізує три мети: «Перша мета – жити; друга – краще жити; третя – бути кращою». Це гасло співвідноситься з поділом світу на три частини, які свого часу виокремив Ф. Бекон, – природу, суспільство, людську свідомість.

Саме тому світогляд є не лише засобом теоретичного освоєння світу, природи – він акумулює результати всіх видів світорозуміння. Щодо вищої освіти, то вона закладає основи формування наукового світогляду молодого покоління, оскільки світогляд людини, як стверджує О. Базалук, стає науковим лише тоді, коли вона «оволодіває системою узагальнених поглядів, в якій суб'єкт світогляду «ототожнюється» із суб'єктом пізнання, а об'єкт світогляду – із об'єктом наукового пізнання» [1, с. 125].

Аналіз наукової філософської та педагогічної літератури, у якій обґрунтовано різні типи світогляду, їх актуальність і необхідність формування в молоді, засвідчує, що більшість із дослідників (М. Бауер, Ф. Вольвач, З. Галькієва, Е. Голдсміт, М. Дробноход, Є. Ємець, А. Захлебний, М. Кісельов, М. Моїсеев, Е. Морін, С. М'якініков, Н. Пустовіт, Е. Разумова, І. Суравегіна, І. Трофімова, Л. Хорошилова, В. Шаповалов, В. Шинкарук) дотримуються думки про екологічний тип світогляду як найактуальніший у руслі сучасних змін і пов'язаний із необхідністю подолання глобальних проблем сучасності, зокрема екологічної кризи.

Наприклад, З. Галькієва так аргументує свою позицію: «Розуміючи те, що екологічну кризу неможливо подолати без зміни панівної антропоцентричної свідомості, що є її психологічною базою, виникає необхідність цілеспрямованого формування системи екологічних цінностей, які лежать в основі екологічного світогляду особистості» [3, с. 99].

Е. Голдсміт, прихильник екологічного підходу, автор книги «The Way: An Ecological Word-view» («Шлях: екологічний світогляд»), надрукованої в Бостоні 1993 року і популярної в усьому світі, писав: «Екологічний світогляд забезпечує екологічне бачення світу, при якому головною особливістю є порядок, який може зберегтися людством лише за умови, якщо всі життєві процеси біосфери підпорядковуються законам або вимогам – власних або більш великих систем, частиною яких є ці процеси. Саме ці обмеження дадуть змогу живим істотам, зокрема людині, жити в гармонії з усією біосферою, вічно еволюціонувати» [4, с. 13].

У книзі «Екологія» Е. Разумова стверджує: «Метою освіти є формування екологічного світогляду людини, що ґрунтується на уявленні про її єдність із природою і про спрямованість культури не на експлуатацію природи, а на її збереження. Екологічний світогляд передбачає формування та виховання екологічної свідомості, екологічної моралі, екологічної культури, які забезпечують відповідальне ставлення кожної людини до природи за допомогою формування практичного досвіду природокористування та компетентного прийняття рішень» [6, с. 24].

Екологічний світогляд відображає систему поглядів суб'єкта на об'єктивний світ, засновану на цілісному його уявленні, розумінні загального взаємозв'язку процесів і явищ, цінностях усього живого й неживого, ролі й місця людини в системі світобудови.

Серед учених немає однак одного погляду на засоби формування екологічного світогляду. Одні з них (Ф. Рижков) вважають, що для його формування необхідна екологічна освіта на рівні окремої дисципліни «Екологія» у вищій школі, тоді як інші (А. Авер'янов, Д. Беляєв, С. Дерябо, Г. Філіпчук, В. Ясвін) дотримуються думки,

що екологічний світогляд є компонентом цілісного світогляду особистості, у формуванні якого беруть участь природничі й гуманітарні дисципліни.

Погоджуємося з твердженням А. Авер'янова про те, що екологічний світогляд має стати елементом нашого світогляду як цілісності.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України зазначено, що результатом процесу екологічного виховання є формування екологічної культури особистості, її екологічного світогляду, які передбачають наявність в особистості таких цінностей і моральних якостей, як готовність до природоохоронної діяльності, активна екологічна позиція, недопущення руйнівної поведінки тощо.

Деякі вчені (Н. Беззубцева, І. Львів, А. Романович, А. Урсул, Т. Урсул) переконані, що панівним у XXI столітті має стати планетарно-ноосферний світогляд, який учені пояснюють як такий, що формується на основі інтеграції природничих і гуманітарних наук, посиленням їх практикологічних аспектів у поєднанні з новими екологічними вимогами.

Ноосферний тип світогляду обстоював В. Вернадський, який про нього зазначав: «збагачує духовний і моральний світ людини ідеями перетвореної колективним розумом біосфери. Науковий (ноосферний) світогляд не дає нам реальної картини світу. Такий науковий світогляд є творінням і вираженням людського духу, нарівні з ним існують релігійний світогляд, мистецтво, громадська та особиста етика, соціальне життя, філософська думка і її споглядання. Результатом розуміння еволюції біосфери в ноосферу є ноосферна картина світу» [2, с. 340]. Розкриваючи закономірності еволюції біосфери в якісно новий вищий етап – ноосферу – сферу розуму, В. Вернадський писав, що людина здатна активно впливати на природні процеси й соціальну організацію суспільства. При цьому зростає роль науки та наукового світогляду в розв'язанні глобальних людських проблем і конкретних соціально-економічних завдань, що постійно виникають у суспільстві. Основними принципами наукового пошуку мають бути осмисленість дій та об'єктивний науковий аналіз, обачність і обґрунтованість наукових передбачень, на цій основі – суворе регулювання практичної діяльності. З таких позицій наука може трактуватися як нова матеріальна сила перетворення людського суспільства.

Прихильники ноосферного світогляду відстоюють свою позицію про те, що такий тип світогляду, як якість особистості, є метою і результатом ноосферної освіти, що має стати пріоритетною в новому тисячолітті. Але поки що ані у змісті Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, ані в нормативних освітніх документах не йдеться про ноосферну освіту.

Поняття «натуралістичний тип світогляду» вводить О. Костенко і пояснює його як такий, що базується на ідеї про роль волі та свідомості людини в пізнанні законів фізичної, біологічної та соціальної природи з метою узгодження з ними свого та життя інших людей. Названий тип світогляду скеровує людину до життя за законами природи, поваги до них і побудови своєї діяльності в такий спосіб, щоб не чинити негативного впливу на природу. Протилежним до цього типу світогляду є, за висловом ученого, ненатуралістичний (неприродний) світогляд, відповідно до якого людина живе не у злагоді з Природою, а порушуючи її закони. Такий світогляд виявляється зокрема в різноманітних соціальних проявах (злочинність, аморальність, гріх, антинауковість та ін. форми свавілля й ілюзій) [6].

Дослідження Н. Алієвої, О. Анісімова, В. Буданова, В. Жиліна, О. Жукової, О. Князева, С. Курдюмова, Т. Цаплійенко присвячені синергетичному типу світогляду, що формується на рівні синергетичного світорозуміння. Науковці пояснюють його, посилаючись на зв'язок синергетики з еволюційними змінами систем, соціальної зокрема. Вони пишуть: «Майбутнє конструктивне та активне. Не з усього, що завгодно, може бути побудоване передбачуване майбутнє. Майбутнє передбачає відбір тих елементів сьогодення, які перспективні, відповідають майбутньому, що визріває. Завтра

є причиною сьогодення, бо воно формує сьогодення, вбачаючи в ньому «уламки майбутнього» [9, с. 164]. Розвиваючи ідею детермінації процесів еволюції з майбутнього, учені стверджують, що розвиток визначається не стільки минулим, історією, традиціями систем, скільки майбутнім, структурами-атракторами, тобто циклами еволюції. Ідея синергетичного світогляду пов'язана не лише з урахуванням еволюції, а й із хаосом, у якому перебувають майже всі природні та соціальні системи. Відкриття й усвідомлення динамічного хаосу впливає на формування світогляду, зокрема його синергетичного типу. Тільки синергетичний світогляд у змозі вирішувати проблеми коеволюції людини та природи, орієнтуючи людину на природні тенденції розвитку природи, навчаючи її резонувати з ними, а не гвалтувати природу, продовжуючи бездумне зовнішнє втручання у її розвиток.

У працях М. Моїсеєва ідеться про коеволюційний тип світогляду, який становить собою інтеграцію природного й людського, матеріалістичного й ідеалістичного, технократичного та гуманістичного на основі сучасного рівня людського пізнання світу. Людина при цьому розглядається в багатстві її відносин із природно-соціальною сферою.

Кожний із типів світогляду (науковий, екологічний, синергетичний, ноосферний, планетарно-ноосферний, натуралістичний, коеволюційний) має власні зміст, структуру і право на існування. Правомірним є виділення еколого-еволюційного світогляду як призми, через яку найбільш об'єктивно сприймається об'єктивна та екологічна реальність. Він відповідає сучасності та найбільше задовольнить її потреби. Вважаємо, що ця категорія перебуває на стадії становлення й експлікації.

Визначення цього світогляду подаємо в такій редакції: еколого-еволюційний світогляд (далі – ЕЕС) – це еволюційна система принципів, поглядів, знань, цінностей, оцінок, переконань, практичних настанов, що визначають цілісне розуміння людиною єдності природного й соціального буття, їх коеволюцію, що регулюють ставлення людини до екологічних проблем і їх вирішення, формують активну екологічну позицію, спонукають до природоохоронної діяльності та збереження стабільності розвитку біосфери. ЕЕС – це екологічна освіченість, свідоме ставлення людини до природи і практична участь у покращенні природокористування. Такий тип світогляду розглядаємо як багатомірний цілісний компонент інтелектуальної та духовної культури особистості, що забезпечує її творчу самореалізацію при вирішенні екологічних проблем, що включає відповідальність за стан навколишнього середовища, наявність екологічних поглядів і переконань, досвід діяльності з вивчення й охорони природного середовища [9, с. 169].

Вважаємо, що формування ЕЕС сприятиме усвідомленню людиною причинно-наслідкових еколого-еволюційних зв'язків між живою та неживою природою, між природою і людиною, розумінню того, що еволюціонують і природа, і людина, і ці процеси мають відбуватися узгоджено відповідно до коеволюційного розвитку. Людина має будувати свої відносини з природою тільки на науковій основі, щоб передбачити наслідки своєї діяльності й регулювати їх, не завдаючи шкоди природі, не порушуючи її внутрішньої екологічної рівноваги та гармонії взаємовідносин із суспільством. Це потребує глибоких і цілісних природничо-наукових знань про об'єкт дослідження, виявлення й усвідомлення закономірностей і тенденцій розвитку природи й суспільства, що постійно відбуваються під впливом численних природно-географічних, соціально-економічних, суспільно-організаційних чинників, адекватного застосування наукових методів дослідження.

На сучасному етапі людство як ніколи потребує нової парадигми розвитку, за допомогою якої можна визначити прийнятні в сучасних реаліях вектори й загальні орієнтири розвитку суспільства з наголошенням на природовідповідні, гармонійно-цілісні принципи організації соціуму. Реалії сьогодення потребують нових форм пізнавальної діяльності, здатних об'єднати, інтегрувати й систематизувати всі знання про об'єктивну екологічну реальність. Саме тому вважаємо, що ЕЕС може стати

дороговказом, який спрямує сучасну цивілізацію до гармонізації відносин із природою, усвідомлення єдності й залежності людства і природи.

ЕЕС репрезентує світ як цілісну систему, що здатна до саморозвитку й саморегуляції та складається з безлічі підсистем різного рівня складності та ієрархії, пов'язаних між собою спільними універсальними принципами розвитку.

Наявність в особистості ЕЕС – це вміння вирішувати екологічні проблеми суспільства та природи, демонструвати поведінку, яка своїм результатом не знищує біосферу, а сприяє її розвитку, усвідомлювати необхідність взаємозв'язку людства та природи, визнавати об'єктивні екологічні й еволюційні зв'язки та залежності між ними. ЕЕС становлять: світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння, що їх розглядаємо як рівні світогляду, як це показано на схемі (рис. 1) [9, с. 171].

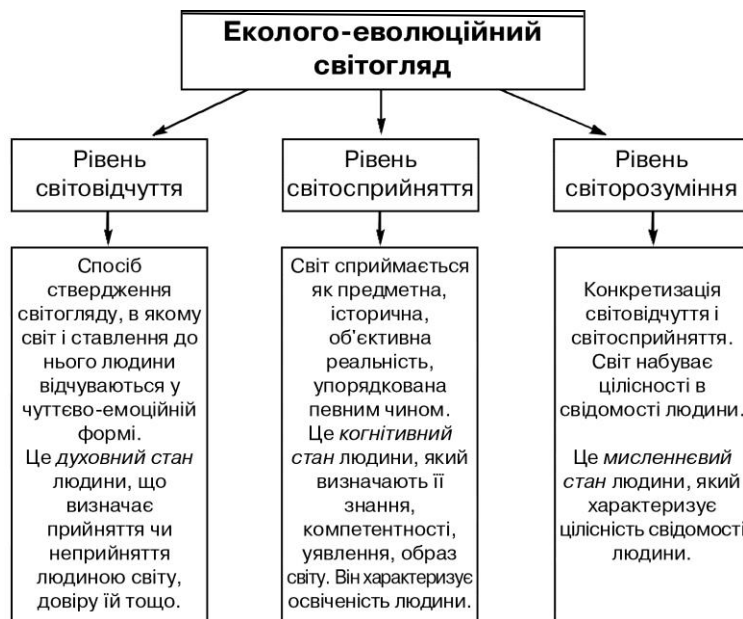

Рис. 1. Еколого-еволюційний світогляд

Процес формування ЕЕС – тривалий і поетапний. Вважаємо, що становлення й розвиток такого світогляду в людини відбувається неперервно упродовж її життя.

ЕЕС як якість особистості та результат навчання природничих дисциплін на засадах еколого-еволюційного підходу надає вищій освіті:

– цілісність змісту, яка реалізується на основі концептуальних ідей еколого-еволюційного підходу, та навчального процесу, який спрямовується на формування в студентів цілісних знань про природу;

– інтегративність – міждисциплінарні зв'язки природничих дисциплін із гуманітарними на основі понятійно-категоріальної інтеграції (використання понять «розвиток», «еволюція», «екологія», «природа») та наскрізної інтеграції природничо-наукових знань на основі закономірностей розвитку природи та законів екології;

– герменевтичність – розуміння еволюції світу як коеволюції природи, людини та суспільства.

ЕЕС інтегрує всі властивості і якості особистості, об'єднує їх у єдине ціле, визначає соціальну орієнтацію, особистісну позицію, тип громадянської поведінки та екологічну діяльність. Завдяки цьому формуються світоглядні переконання, які пояснюємо як суб'єктивне відображення об'єктивної реальності, знання, що стали внутрішньою позицією особистості. Вони визначають її духовний стан – ціннісні орієнтири, інтереси, бажання, погляди, вчинки.

Хочеться вірити в те, що людство зі сформованим ЕЕС, відповідною природничо-науковою картиною світу здатне буде вирішити глобальні екологічні проблеми та забезпечити конкурентоздатність держав. Усвідомлення людиною сучасної

екологічної ситуації на планеті Земля уможлиблює уявлення складності екологічних проблем із подальшим запобіганням виникненню нових. Саме тому, щоб не втратити своїх високих інтелектуальних і моральних якостей, зберегти себе як біологічний вид, як особистість, творчу і водночас критично мислячу індивідуальність, людина має, по-перше, домагатися не панування, а гармонії і співпраці з природою; по-друге, здійснювати відновлення й реконструкцію природного навколишнього середовища, принаймні в тому обсязі, у якому це припускають інтереси людини й можливості науки і наукоємних технологій.

Ефективне формування ЕЕС у молодого покоління можливе за таких умов:

- ЕЕП буде покладений в основу проектування цілісності змісту природничих дисциплін вищої школи;
- виявлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов реалізації еколого-еволюційного підходу в навчально-виховному процесі;
- розроблення та впровадження в навчально-виховний процес нової педагогічної технології, базовими елементами якої є концептуальні ідеї еколого-еволюційного підходу (еволюції та екоцентризму);
- виявлення потенційних можливостей природничих дисциплін застосовувати еколого-еволюційний підхід із метою досягнення в студентів цілісних знань про природу, природничо-наукової та професійної компетентностей;
- упровадження еколого-еволюційного підходу у практику вищої школи з метою формування в студентів цілісної системи знань про природу, ЕЕС і природничо-наукової компетентності.

Отже, ядром нової екологічної парадигми й екологічної культури людства має стати еколого-еволюційний тип світогляду, результатом наявності якого є сформовані в особистості екологічна компетентність, екологічна свідомість і екологічне мислення. Якщо людина справді хоче жити в гармонії з природою і врятувати себе від біологічного зникнення й деструкції, вона має досягти гармонії з собою і створити гармонію в соціальних відносинах. Тоді стане можливим утвердження соціоприродної справедливості, яка включає раціональну організацію суспільної діяльності, створює реальні передумови встановлення гармонійних відносин між суспільством і природою.

Перспективами подальших наукових розвідок буде розроблення технології навчання студентів природничих дисциплін на засадах еколого-еволюційного підходу.

Література:

1. Базалук О. О. Світобудова: жива і розумна матерія (історико-філософський та природничонауковий аналіз у світлі нової космологічної концепції) : монографія / Олег Олександрович Базалук. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 412 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / Владимир Иванович Вернадский. – М. : Рольф, 2002. – 576 с.
3. Галькиева З. Х. Формирование экологического мировоззрения студента в современных условиях вуза / Зинфира Хайдаровна Галькиева // Омский научный вестник. – 2008. – №2-66. – С. 91-93.
4. Голдсмит Э. Экологическое мировоззрение / Эдвард Голдсмит ; пер. И. А. Несчетный (ISAR), 1–6 главы книги. – К. : Информационное агенство «Эхо – Восток», 1995. – 37 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Устимович Гончаренко. – 2-е вид., доп. і випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
6. Костенко О. М. Проблеми №1 сучасної цивілізації (в українському контексті) : монографія / О. М. Костенко; НАН України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького. – Черкаси : [б. в.], 2008. – 112 с.
7. Кузьмин В. П. Гносеологические проблемы системного знания / Валентин Петрович Кузьмин. – М. : Знание, 1983. – 64 с.
8. Орлов В. В. Человек, мир, мировоззрение / Владимир Вячеславович Орлов. – М. : Молодая гвардия, 1985. – 219 с.
9. Рибалко Л. Навчання природничих предметів на засадах еколого-еволюційного підходу в загальноосвітніх навчальних закладах: теорія і практика : монографія [Текст] / Ліна Рибалко. – Полтава : ФО-П Мирон І. А., 2014. – 400 с.

10. Сморгж Л. О. Філософія : навч. посіб. / Леонід Опанасович Сморгж. – К. : Кондор, 2004. – 416 с.
11. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. для вузов / Андрей Викторович Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с. – (Серия : «Учебник нового века»).

Рыбалко Л. Н.

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ

В статье охарактеризованы различные типы мировоззрения (экологический, ноосферный, синергетический и т.п.) и научно обоснована целесообразность и необходимость формирования у молодого поколения эколого-эволюционного мировоззрения как такового, что обеспечивает наличие в личности экологической образованности, сознательное отношение к природе и практическое участие в улучшении природопользования. Раскрыта зависимость гармонизации отношений человека с природой, гармоничного развития человечества от мировоззрения личности, основой которого является отношение ее к миру, в котором живет и действует. Доказано, что предметом мировоззрения являются отношения человека с миром, природой в частности, а его интеллектуальными компонентами – знания, ценности, убеждения, желания, взгляды, принципы и жизненные ориентиры.

Ключевые слова: мировоззрение, эколого-эволюционное мировоззрение, эколого-эволюционный подход.

Rybalko L. M.

FORMATION OF OUTLOOK OF THE YOUNGER GENERATION AS A GLOBAL PROBLEM OF MODERN TIMES

The article describes the different types of world (ecological, noospheric, synergy), scientifically substantiates the practicability and necessity of forming the ecological and evolutionary worldview of the younger generation. It is proved that such younger generation's worldview promotes the conscious attitude to nature, the advanced environmental education and the practical part of the improvement of environmental management.

It is noted that, the harmonious relationship between humans and nature, the harmonious development of mankind and nature is based on people's relation to the world.

The author establishes that the object of philosophy relies on the relationship with the world, nature in particular, its intelligent components: knowledge, values, beliefs, desires, attitudes, principles and life guidance.

The formation of the younger generation's worldview in universities is connected with the adoption of new environmental paradigm of education, relying on the idea of global evolutionism, co-evolutionary development of nature, mankind and society, philosophy of harmony and synergistic knowledge.

The author believes that the essence of new environmental paradigm and ecological culture of mankind should possess the ecological and evolutionary type of outlook for formation of the individual environmental competence, environmental comprehension and ecological way of thinking.

Keywords: world, ecological and evolutionary worldview, ecological and evolutionary approach.

УДК 371.212.3:316.46(73:71:410)

Бойченко М. А.*

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ У США, КАНАДІ ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті висвітлено змістово-процесуальні особливості розвитку лідерських якостей обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. З'ясовано сутність і типи лідерства, зокрема за характером впливу – лідерство, орієнтоване на виконання завдань та орієнтоване на відносини; за рівнем участі особистості – активне й рефлексивне.

© Бойченко М. А.